

Timon, a publicista

Sokan állítják, hogy a dráma- és regényíró költőként kezdi, újságíróként folytatja és csak kellő élettapasztalat elérése után találja meg igazi önmagát. Annak is vannak szószólói, hogy a művészek legtöbbször hobbyként kiegészítő művészetet is űz, ahogyan a sportolók a kiegészítő sportágat. Köztudomású: ha többé-kevésbé általánosíthatók is az említett teóriák, mindenkire akkor sem vonatkoztathatók. Madách Imre élete viszont mindkét állítást tökéletesen igazolja.

Tizenhét esztendő volt amikor a Mátray Gábor alapította Regélő, az első magyar divatlap – irodalmi mellékletében, a Honművészen – első versét közölte: az 1839-es évfolyam 103. számában jelent meg Az anya gyermeke sírján című költeménye, Madách Emo aláírással. A következő évben már saját költségén kinyomatta a huszonhat verset tartalmazó, 72 lapos kötetkét, a Lant-Virágokat. „Írta: Madách” – így áll az 1940-ben megjelent kötetben, de az eredeti kéziratban még Zarándként jegyzi a szerző nevét.

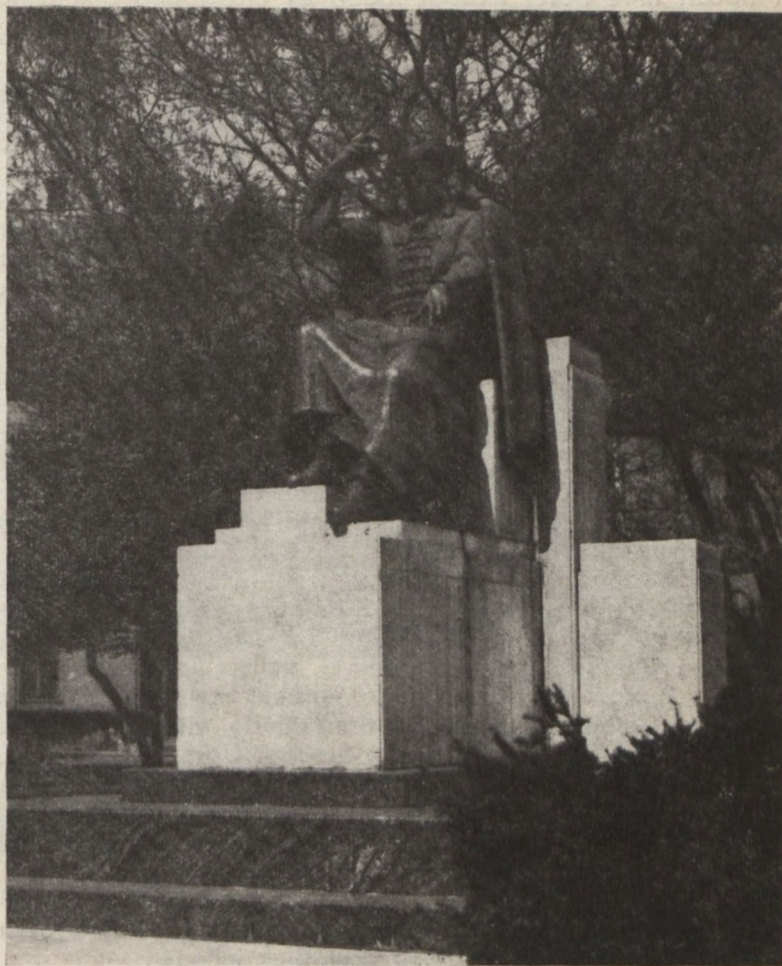
Csak egy évet kell még várni és a Regélő Ország- és népismeretés rovata már első prózai írását is közli, „Trencsini, másként teplici fürdők” címen, most már Madách Emök aláírással, s cikkéhez magakészített rajzos illusztrációt. S amilyen megtiszteltetésnek számított tizenhét esztendő korában az akkori idők népszerű elbeszélőivel, Garay Jánossal, Nagy Ignáccal, Frankenburg Adolffal, Csató Pállal és Kunoss Endrével egy sorban költeménnyel szerepelni, szinte olyan megtiszteltetés érte első prózai írását is, amelyhez Mátray Gábor, a divatlap alapítója és szerkesztője, a következő széljegyzetet biggyesztette: „A több tekintetben általunk mélyen tisztelt, jeles tehetségekkel diszló, derék fiatal értekező nemcsak a szép ismertést, hanem magát a rajzot is szívesen vala velünk közölni. Fogadja éretlen hazafiságos buzgalmaért leghálásb köszönetünket.” (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az Az ember tragédiájának költője kiegészítő szórakozásként műkedvelő festő volt, több rajza, portréja, festménye ismert, hajlama nem elszigetelt családi vonás, hiszen öccse, Pál, Nógrád vármegye másodalispánja tájképeiből két festményt a Pesti Műegyletben is kiállítottak.)

Madách azonban ezt a Regélő-beli első szárnypróbálgatást nem sorolta zsurnalisztikai alkotásai közé, nem szerepel beszédei és cikkei közös gyűjteményében sem, amelynek a következő címet adta: „Újsági cikkek és gyűlési beszédek, 1843-tól 1847-ig.” Élénk publicisztikai tevékenységét Madách tehát négy esztendőre szűkíti: a 21–24 éves életkorát felölelő időszakra. De későbbi élete és irodalmi munkássága is igazolja, hogy a zsurnalisztikát nagy tiszteletben tartja és a legfontosabb közéleti tevékenységek közé sorolja.

Amikor 1844-ben a Pesti Hírlap felkéri Nógrád megyei tudósítójának, miáltal tulajdonképpen kebelbeli barátja, Szontágh Pál nyomdokaiba lépett, a lapot már nem Kossuth Lajos szerkeszti, – radikális cikkei miatt, a bécsi udvar közbelépésére éppen abban az évben (1844) át kellett adnia helyét a centralistáknak. (Egy évig Szalay László a szerkesztő, őt Csengery Antal váltja föl, később – akkor már Madách a drámáinak éli – Kemény Zsigmond követi.) Első, Pesti Hírlapba szánt „levele”, tudósítása kísérőlevelében szerényen a következőket írja: „Tekintetes Szerkesztőség! Igéretem szerint sietek kegyednek első levelém által küldeni, igen sajnálom, hogy annak tárgyai olly kevésbé érdekesek, s kevésbé gyakorlott tollam még kevésbé képes azoknak érdeket kölcsönözni. Alázatos szolgája Madách Imre.”

Mint később kiderült, a tudósító szerénysége túlzásnak bizonyult. S ha nem is mint publicista tett országos hírre szert, a táblabíró úr radikális politikai felfogása, lírai színezetű mondatfüzése, önálló gondolatainak bátor kimondása tudósításait a „Törvényhatósági dolgok” jobbja közé emeli.

A Pesti Hírlapban tulajdonképpen két esztendőn át publikált. 1844-ben megjelent cikkei: július 7-én (367. szám), szeptem-

MADÁCH SZOBRA BALASSAGYARMATON

ber 8-án (385. szám), október 10-én (394. szám) és december 22-én (415. szám); 1845-ben megjelent cikkei: február 6-án (428. szám), július 4-én (497. szám), november 16-án (574. szám) és december 2-án (583. szám). 1846-ban, a január 11-i számban a szerkesztő csillag alatt a következő megjegyzést közölte: „tisztelt levelezőnk lemondta.” Van ennek a tudósítói kronológiának még egy érdekessége, hogy az 1945. május 6-i lapban Madách helyett más küldött tudósítást a Pesti Hírlapnak megyéinkből, a névtelen tudósítótól tudhatjuk meg: „Timon, mint a levelei egyikében érintve volt, hetedik megyében utazott, gondolatait önszemélyében is követve.”

Mert a „Törvényhatósági dolgok” tudósítója Timon néven számol be a megye állapotairól, fontos és kevésbé fontos dolgairól, személyes észrevételeiről. Az álnév használata nem is hat meglepetésként, az Emök, Emök, Zaránd névmegjelölések ismerete után!

✱

Madách kedvelte Eötvös Józsefet, akinek ars poeticaja szinte megegyezett a madáchi közéletiséggel, hiszen az író társadalmi elhivatottságát, az írói irányzatosság elvét hirdette, elvetvén az öncélú költészetet. Eötvös viszont szívesen forgatta Louis de Haye Cormenin francia politikus, publicista és jogász könyveit, a De la centralisation (A centralizációról) és a Livre des orateurs (A szónokok könyve) címen Párizsban 1842-ben és 1844-ben megjelent könyveket, – s amelyek nagy hatást gyakoroltak a centralistákra a reformkori Magyarországon. Cormenintől vették át a centralizmus eszméjét és Cormenintől tanulták a szónoklatot, részben Robespierre, Mirabeau és a nagy szónokok portréi, részben közvetlen retorikai tanácsai révén. Valószínűleg Eötvös ösztönzésére vette kézbe Madách is a Cormenin-könyveket, amelyeket a vicomte nem saját nevében, hanem Timon álnéven bocsátott közre. Nos, ezt a Timon álnévet kölcsönözte magának Madách Imre, amikor kapcsolatba került Szalay Pesti Hírlapjával. S bár – mint láthattuk – Madáchnak szeszélye volt az álnév alatti publikáció, mintha a

Madách Imre nevet maradandóbb és értékesebb alkotásnak tartaná fenn, Madách mégis kedvelte ezt az írói álnévét, s többé-kevésbé az álnévvel együtt átvette a francia Timon ellenzékiességét és pamflettírói készségét is, amit egyik vitacikkében a paszkvillusig fokozott.

Ebben a gróf Dessewffy Emillett folytatott szenvedélyes vitában, amelybe – a vitát kiváltó cikket leközlő Budapesti Híradóban – Kossuth is személyesen bekapcsolódott, Dessewffy a Kossuth-cikkhez fűzött széljegyzeteiben Madáchról is kitért, föltárván a Timon álnév eredetét is: „Nekem mindenesetre örömmel szolgál kegyeddal vitatkozni meg e kérdést,” – intézte szavait Kossuthhoz – „mert bárha látom is, hogy ellenvetéseimet nem fogta fel kegyed voltaképpen, a mi természetes, legalább más részről tapasztalom egyszersmind azt is, hogy azokat el sem ferdíté, mint a 405.-dik számú P. Hírlapban felszólalt Timon, ki azon álnév alá, mellyel a gyönyörű-tollú francia író Cormenin használni szokott, búva, feljogosítva érte magát megfújni a diadali tárogatót, mielőtt még meg volna küzdve a csata és szegény magamról meg statusgazdasági véleményemről oly contemptussal, és a hajdani atheni Timontól kölcsönzött keserűséggel beszél, mintha ő Smith Ádám és List Fridrik összevitt tudományával, s a görög misanthrop szeszélyes epéjével bírna, holott az egészből főleg azon ifjonczi praepotentia tűnik csupán ki, mellyet épen azon szilárd vitatási képesség szokott nagyon kerülni, melly inkább okoskodásnak erejétől, mint egy hánykolódó vitatási modortól várja a sikert.” Bár az a modor, amelyet Dessewffy a magyar Timonnál kifogásol, Cormenintől, a tanítómestertől sem idegen, egy dologra mégis ráfogható, hogy nem vette át, mégpedig a nehézkes magyar politikai prózával sokkal világosabb, oldottabb, rövid mondatokból álló cormenini stílust.

Egyébként a Timon nevet annyira kedveltnek találta Madách, hogy írásaiban gyakran beépítette, játékosan, kihangsúlyozván az olvasóval egybekapcsolódó családias jelleget.

„Valóban, ha nevem nem volna »Timon«, megyei ember létemre, aligha szabadelvő lappal leveleznék, oly sok kicsinyes érdekebe, hiúságokba ütközik az ember; hát ha még ez a lap azon elvet, mely felé minden szabadelvűség utoljára is tör, nyíltan kimondja, ha ezáltal oly sok vidéki notabilitás devalvációjának idejét közelíteni látja s rémülten átkot mond a csakugyan megjelenő szellemre, melyet ő csak camera obscurájából akart a falra idézni, a nézők tapsai között; valóban ily lappal csak a népszerűségről lemondani tudó Timon levelezhet, ki legfeljebb is így válaszol:

Machtet Ihr nicht so viel Lumpen,
hatt' ich nicht so viel Papier.”

(Ne kövessetek el annyi aljasságot, kevés ahhoz nekem a papír.)

Igy ír augusztus 21–22-én keltezett levelében. A szeptember 26-án keltezettben ismét megjelent Timon: „És lőn helyeslés harsnáy torkokból, melyek még imént ellenvéleményben valának, s a végzés megszületett. Timon kacagott, hogy véleménye a közvéleményről így igazoltatott, s halkan elimádkozá magában Julius Caesar azon jelenetét, melyben Brutus s Antónius egymásután szónokolnak a néphez.”

★

Tonio Kröger mondja Thomas Mann azonos című elbeszélésének egyik „monológjában” hallgató-társának: „Az irodalom általában nem hivatás, hanem átok... Azzal kezdi, hogy megbélyegezettnek, másokkal, a közönségesekkel, a rendesekkel rejtélyes ellentétben állónak érzi magát, az irónia, a hitetlenség, az ellenzékiesség, a megismerés, az érzés örvénye, mely a művészt embertársaitól elválasztja, egyre mélyebben és mélyebben tátong, a végén egyedül marad és azután nincs többé mód a megértésre.” Ez a mondat is tökéletesen kifejezi a német romantikusok kísérletét és gyakorlatát, mely az iróniát – az élet kívülről és a valóság magaslatról való szemléletét – művészi ábrázolás elvének tekinti. Madáchnál az irónia, noha éleslátásában az élet megismerésének telítettsége már fiatalon megmutatkozott, sokkal inkább a fogalom hétköznapi értelmében jelentkezik: a nyílt gúnyolódásban ugyanúgy, mint álcázott formában, amint arra Shakespeare-nél többek közt Antonius gyászbeszéde nyújt kézenfekvő példát.

A költészetben az epigramma, az újságírásban pedig a publicisztika jelenti a legjobb alkalmat, az irónia alkalmazására. Madách mindkettőben alkati készséget mutat a gyúnyra, a szellemességre, a visszásságok nevetségessé tételére, összmunkásságának ismeretében, mintegy előtanulmányként Lucifer ironikus, olykor szarkasztikus és cinikus figurájához. (Amint ezt a Nógrádi Képcsarnok című epigrammagyűjtés is bizonyítja.)

De Madách Pesti Hírlapnak küldött tudósításaiból sem hiányzik a fűszer, különösképpen a bors. A szerkesztő át is engedte őket, csupán az első tudósítás elejét találta túl erősnek s ennek elejéről kihúzott egy jelentős passzust, amelyben Madách többek között a nógrádi tüzesetekre, gyújtogatókra is kitért. A szerkesztő által kihagyott, illetve átírt részből álljon itt néhány mondat az eredetiből: „Rémitő sejtelmek fognak el minden kebleket, a gyújtogatókról származó hír jámbor utasok személybiztonságát veszélyezteti, s mert rendkívüli dolognak rendkívüli okait szoktuk keresni: jelen helyzetünket is sokan vallásos surlódások következményeként tekintik; még mások a kipusztítandó magyar paraszt helyét németekkel betölteni óhajtó országgyűlés kifolyását vélik benne feltalálni. Önkéntelen eszünkbe jönnek e sötét kép után az 1830-ki francia forradalmat megelőző események, eszünkbe jön az irány, mely ott a kormány ellen nyilatkozott... Eszébe jött ez sokaknak, a konzervatívok követte az elvet, mely szerént két ember visz főszerepet az álladalomban: az ki fénylik, s az ki akaszt, ezen egy igazság tételét, melyet ingyen kap a nép, statárium formában akarták gyakorolni.” Ugyanebben a tudósításban szerepel Pallavicini örgróf birtokvásárlási ügye, amelyhez ismét olyan megjegyzést fűzött Madách, amit a szerkesztő „megherélt”, a következő: „Vannak nevek, melyeket csak a történetből ismerünk nemes honfineveknek; reményljük, hogy a vevő örgrófnál hasonló lesz az eset s történelmi nevezetességével ellenkező szerepet játszand.” (Jegyzet: „Pallavicinti Castalu nem legmagyarabb érzelmű embere volt Izabella alatt.”)

★

Nem esett – vagy csak kevéssé – arról szó, hogy az újságírással kacérkodó Madách valóban publicista-e, noha iróniája mindenképpen e műfajra predesztinálta. Az „iparvéd-egyesület” ügyében föllobbantott sziporkái, valamint Keresztúri József a Jelenkorban megjelent centralizáció ellenes cikkére adott, a Pesti Hírlapban két részletben közölt (1845. december 7 és 11-én), megfontolt, mérnöki precizitással fölépített válaszcikke e kérdésben nem adhat vitára okot. A losonci származású Jeszenszky Danó (Temérdek néven írta költeményeit) 1862-ben Felvidéki Magyar Közlöny címen hetilapot indított, amelynek első mutatványszámában Szontághnak és Madáchnak is helyet biztosított. Ez volt egyébként Madách utolsó publicisztikai cikke: „Szabadelvűség s táblabíró-politika.” Két részben jelent meg, mégpedig a július 1-i mutatványszámában és az októberben meginduló lap harmadik, október 7-i számában.

Problémát okozhat viszont, hogy műfajilag az újságíráson belül hová soroljuk Madách (Timon) törvényhatósági tudósításait, amelyet levélnek nevez. A szubjektív, fennkölt, választékos stílusú, állandóan eszméivel kommentált madáchi levelek egyáltalán nem foghatók fel szimpla, unalmas információknak, hanem sokkal közelebb állanak az irodalmi és politikai igényű levelekhez, amelyeknek már az ókorban is akadtak mesterei (Cicero, Seneca, ifj. Plinius, stb.), de később méginkább (Petrarca, Erasmus), hogy a franciáknál, a 17. században élje virágkorát (Guez de Balzac, Mme de Sévigné, stb.) A Madách-csal egy korban levelező Marx és Engels a tudományos szocializmus eszméinek ajándékozta még az elküldésre szánt, misszilis leveleit is. Mintha Madách a klasszikus minták után indult volna el, csak kevesebb ambícióval, s azzal a korai felismeréssel, hogy sem a levél, sem az információ nem az ő igazi kifejezési formája!

Amde minden összehasonlításnál többet mond Timon tudósításainak hangvétele, a kommentárba, glosszába illő harsány poézis, s a vezércikkeknek is felhasználható „beszámoló.” Így például a „Baculologia és még valami” című cikkében, a gácsi szolgabírói „túlkapás”, – amikor is egy nemes ember ka-

pott tíz botot azért, amiért a nem nemes bármikor megkapja – arra ad alkalmat Madáchnak, hogy keményen kikeljen a botbüntetés ellen, újságíró-iskolában is taníthatnó hangvétellel és hőfokon.

Madách és a tudósító Timon is publicistának mutatkozott be hírlapi cikkeiben, s egynémelyik cikkének tárgya, hasonlóan, de még a párizsi Timon szelleme is megtalálható későbbi főművében, vagy ahogy ma kezdjük látni: főbb irodalmi alkotásaiban. Közéletiségének, ami képviselői mandátumával sem szűnt meg sohasem, a zsurnalizmus jó iskolája volt, de jó előiskolának bizonyult későbbi alkotó esztendeihez is.

SZABÓ BÉLA

Madách, a főbiztos

...Addig, míg a szabadságharc előtt a hadi főbiztosság szinte csak címet jelentett, a szabadságharc időszakában a megyei tisztség jelentőségében és súlyában a legelső közé emelkedett. A megye eddigi történetében szinte a legnagyobb áldozatvállalást a szabadságharc jelentette. Vonatkozik ez mind az emberi, mind az anyagi áldozat vállalására. E nagyarányú katonai mozgósítás kézben tartása, ügyeinek részbeni intézése főbiztos kezében futott össze, aki szinte láthatatlan, de tényleges organizátora volt a megye mozgósításának, a megye anyagi javainak a honvédelem szolgálatába való állításának.

Hogy érzékeltetni lehessen azt a munkát, mely Madáchról, mint főbiztosra hárult, röviden ismertetjük azt az erőfeszítést, melyet Nógrád megye a szabadságharc 1848/49-es időszakában tett.

Már 1848 májusában határozat született, hogy a függetlenséget veszélyeztető támadás visszaverésére a megye 2200 jól felfegyverzett, vadászpuskákkal és kaszákkal ellátott nemzetőrt állít ki. E rendelkezés nyomán azonnal megindult a megyében a nemzetőrség soraiba való toborzás, mely csak induláskor volt önkéntes, a későbbiekben a vagyonnal rendelkezők közül történt a nemzetőrök kiállítását. A negyed telek, illetve a negyven akó borterms volt az alsó határ, mely mellett ezt a kötelezettséget vállalni kellett. A nemzetőrség élére Freyburg Lajos századost nevezték ki őrnagyi rangban. Már júniusban elrendelték a megyei nemzetőrség Szécsényben való összehívását, hogy onnan Vácra, majd gőzhajón Bajára, illetve az ókanizsai táborba a szerb felkelők ellen indítsák őket. A nógrádi nemzetőrök táborba szállásával egyidőben a megye úgyszólván egész tisztkara katonai szolgálatra ajánlotta magát. Mint tudjuk, Madáchoz betegsége való tekintettel előbb „honmaradónak” ítélték, de később betegsége ellenére is táborba szállásra határozta el magát. A nógrádi nemzetőrök júliusi táborba szállása elmaradt. Részt a kitűzött határidőre nem tudták a mozgósítást végrehajani, másrészt a galíciai események miatt a hadügyminisztérium elrendelte a nógrádi nemzetőrök otthonmaradását. A megye tisztkarának, köztük Madách Imrének katonai szolgálatra való jelentkezését pedig közvetlenül Batthyány miniszterelnök utasította el azzal az indokkal, hogy a megye háborús, veszélyes időben nem nélkülözheti a polgári vezetést.

A nemzetőrségnek már májusban megindult toborzása mellett Nógrád megye a katonai helyzet súlyosbodásának láttán 1848. július 26-án elhatározta egy 1200 főnyi önkéntes, hadiszolgálatra alkalmas nemzetőrségi csapatnak a kiállítását. A csapatot a megye látta el csákovával, köpennyvel, nadrággal, csizmával, fehérneművel, borjúval, lőtáskával, mely felszerelésre 80 000 váltóforintot ajánlott meg. A fegyverekkel való ellátást – részint lőfegyverekkel, részint kaszákkal – szintén a megye vállalta. Nógrád ezzel a felajánlásával az első volt a magyarországi megyék közül a hadiszolgálatra alkalmas nemzetőr csapat kiállításában. E katonai erő megszavazása, gyors kiállítása nyilván a főhadbiztos érdeme is. 1848. augusztus 27 és 30 között az önkéntes nemzetőr sereget Losoncon és Ba-

EMLEKTÁBLA BALASSAGYARMATON

lassagyarmaton összevonták, innen azonnal a váci gyülekezőhelyre szállították, és Ivánka Imre őrnagy parancsnoksága alá helyezték. Mint az előbbieken ismertetett nyugtákból is kitűnik, Madách Imre még a váci táborban is biztosította a megye költségére a nemzetőrök ellátását. Ugyancsak tudunk arról, hogy balassagyarmati rabok által készített pokrócokat és bakancsokat szállítottak 1848. szeptember elején a váci táborban összegyűlt nemzetőrök részére.

Az 1848 augusztusában megalakuló önkéntes nógrádi nemzetőr zászlóalj szeptember 29-én a pákozdi ütközetben esett át a tűzkeresztségen, midőn a magyar seregek a Pest ellen vonuló Jellasicsra mértek vereséget. Részt vettek Jellasics üldözésében, majd 1848. októberében, – már mint első önkéntes nógrádi honvéd zászlóalj, – a schwechati csatában. Majd 1848. decemberében Horváth őrnagy vezetése alatt a Beniczky kormánybiztos irányítása alatt küzdő erők gerincét adták a budetini, szecsnoi, alsóturcseki harcokban. 1849. januárjában nehéz körülmények között, lerongyolódva is igyekeztek a Götz tábornok vezetése alatt álló császári erők betörését megakadályozni. Január végén Besztercebányára visszavonulva csatlakoztak a Görgey vezetése alatti magyar hadsereghez. Február 5-én Branyiszkónál Guyon vezetése alatt egyike volt a zászlóalj a hegyet elfoglaló és ezzel a visszavonulás útját megnyitó honvéd erőknek. A tavaszi hadjárat idején a VII. hadtest kötelékében harcoltak Kápolnánál, Hatvannál, Nagysallónál, Komáromnál, Ácsnál, majd részt vettek a magyar erők Görgey vezette visszavonulásában és eközben a váci, rétsági, érsekvadkerti utóvédharcokban. A zászlóalj Világosnál tette le a fegyvert. A függetlenségi harc első önkéntes megyei zászlóalját tehát Nógrád megye adta. Batthyány Lajos, Magyarország miniszterelnöke 1848. augusztusában a kormány nevében köszönetet is mondott ezért a megyének. Az önkéntes honvédsereg létrehozása, a szükséges költségek megszavaztatása, a mozgósítás munkájának lebonyolítása azonban annak a megyei tisztkárnak a nevéhez is fűződik, melyben – már csak állásánál fogva is – nagyon jelentős szerepet töltött be Madách Imre, Nógrád megye főhadbiztosa...

(Részlet a megyei múzeumi szervezet készülő Madách-kötetnek tanulmányából.)